

T. Suprunets. The axiomatic cores of the main sociological approaches to the trust and trustful relationships.

The article dwells upon the sociological conceptualization of trust in the context of classical, neoclassical, postclassical, non-classical and postnonclassical metaparadigms. Specificity of sociocultural approach to studying of the concept is under scrutiny. Each metaparadigm has its own theoretical basis for interpretation of «trust» within multidimensional coordinate system. An attempt is made to generalise theoretical knowledge obtained by researching the concept under study.

Keywords: *trust, forms of trust, risk, social capital, social order, levels of trust, metaparadigm.*

УДК 316.2

С. В. Волк

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ
ПРОБЛЕМАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

У статті розглянуті деякі особливості та проблемні моменти, які бажано враховувати науковцю, який займається питаннями етнонаціональної тематики. Увага приділяється як проблематиці інтерпретації понять, обранню теоретичного підґрунтя, так і зовнішнім факторам, які можуть впливати на дослідника.

Ключові слова: *інтерпретація понять, понятійний апарат, національний, етнічний, ідентичність.*

Висвітливо **актуальність** викладених в даній статті поглядів за допомогою двох наступних тез. Перша обґрунтовує доцільність та важливість досліджень етнонаціональної проблематики: сучасний світ стрімко глобалізується – активізуються міграційні процеси, розмиваються кордони і держави частково втрачають свій суверенітет, та поряд з тим виникають прагнення, як держав, так і окремих спільнот зберегти свою ідентичність, характер і самототожність. Друга обґрунтовує необхідність окремо звернути увагу на особливості теоретико-методологічних засад: наукове знання про націю та етнос розвивалося дещо відмінними шляхами в західній традиції і в радянській та пострадянській науках, поряд з тим мали місце спроби створити універсальні теорії аби пояснити складні трансформаційні процеси, які відбувались в колишніх радянських країнах після здобуття незалежності.

Особливості суспільства формують певні вимоги щодо обрання тих або інших теоретичних підґрунть та методів дослідження. Коли ми спрямовуємо свою увагу на дослідження колишніх радянських республік, то варто пам'ятати, що в ту мить, коли Радянський Союз як єдина держава припинив своє існування, – були зруйновані ті сталі ідентичності, що формувалися протягом багатьох десятиліть. Кожна з молодих незалежних країн обрала свій, унікальний за різними факторами, шлях розвитку й національного самовизначення, розпочала пошуки національної ідеї. Після розпаду СРСР розгорілося активне обговорення перспектив розвитку та інтеграційних векторів незалежних держав, що утворилися; у відповідь на об'єктивну потребу пояснити нові феномени, науковцями був запропонований ряд концепцій, за допомогою яких стало можливим аналізувати процеси, що відбуваються в середині цих держав. В колишніх соціалістичних країнах, з моменту розпаду СРСР і до сьогодні, не знижується актуальність вивчення етнонаціональної проблематики: від проблем консолідації суспільства та пошуку національної ідеї до проблем конструювання політичної нації-держави та особливостей державного управління і регулювання в умовах поліетнічного середовища.

Досліджуючи питання етнонаціональної тематики, ми звернули увагу на характерні саме для неї теоретико-методологічні особливості та проблеми: а) характерна для етносоціології та достатньо помітна серед них – необхідність наявності більш однозначного понятійного апарату (навіть незважаючи на мультипарадигмальний характер науки), б) неспроможність своєчасно сформулювати ті проблемні питання, що ідуть очевидно в розріз з домінуючими в європейському суспільстві ліберальними цінностями і принципами толерантності, в) аби окреслити наступну проблему, наведемо цікаву думку, висловлену Бенедиктом Андерсоном, – він стверджує, що важливо, аби науковець, який працює в сфері вивчення нації та її історії, не був носієм націоналістичних поглядів, адже в цьому випадку неминуче викривлення фактів та зміщення акцентів, г) нарешті, четвертий та досить вагомий блок – особливості обрання теоретичного концепту, який би слугував базою для подальшого дослідження.

Отже, наше **основне завдання** – спробувати більш докладно проаналізувати ті труднощі, які ми зазначили вище, як характерні для етносоціології та неминучі на шляху вивчення етносу, нації та ідентичності.

Докладно окреслимо проблемні моменти, які, на нашу думку, важливо враховувати та мати на увазі, працюючи в площині етнонаціональної проблематики.

По-перше, достатньо помітна проблема етносоціології – необхідність більш однозначної інтерпретації понять, що дозволить сформулювати єдину систему координат. Звідси, як нам здається, першочергове завдання дослідника, який працює з етнонаціональною проблематикою – чітка побудова понятійного апарату. Загалом, важливість інтерпретації понять – це не новина для соціології, особливо враховуючи її мультипарадигмальність, але не зайве зазначити про особливу важливість цього пункту для етносоціології, маючи на увазі, що для неї характерні значні протиріччя в дефініціях, які були породжені західною наукою, радянською наукою та сучасними спробами інтегрувати деякі наукові традиції.

Зважаючи на розмаїття розумінь та різночитання термінології етносоціологічного знання, необхідний глибокий аналіз предмету дослідження, адже, якщо не створити достатню теоретичну основу та не окреслити ключові суперечливі моменти, то на емпіричному етапі соціолог намагатиметься отримати відповіді на питання, які загалом не були поставлені, виявилися не конкретизовані, або не помічені. Результат дослідження не повинен першочергово допомагати розібратися в механізмах досліджуваного явища (на що соціолог може помилково сподіватися); а соціолог, в свою чергу, повинен, спираючись на міцну теоретичну основу, аналізувати отримані дані, а не лише описувати отримані результати, що є недостатнім [Паніна, 1997, с. 3-10].

По-друге, наступна складність – неспроможність своєчасно сформулювати ті проблемні питання, що ідуть очевидно в розріз з домінуючими в європейському суспільстві ліберальними цінностями і толерантністю. Враховуючи, що наша країна досить довго прагнула рухатися в бік європейської спільноти та впродовж багатьох років в дискурсах вимальовуються ідеї євроінтеграційних процесів, досить важко раціонально та критично поглянути на певні сталі та вкорінені, в тому числі в науковому середовищі, концепти та цінності.

Наприклад, Західна Європа, маючи колоніальну спадщину, зіштовхнулася зі жвавими міграційними процесами; окрім того, ще наприкінці 40-х років минулого століття, під час післявоєнної розбудови та на початку 70-х років, під час нафтової кризи, активно імпортувала трудові ресурси [Modood, 2013,

с. 3-4]. Отже, Європа поступово все більше набувала мультиетнічного стану, але, коли ми говоримо про складну структуру суспільства, – мультиетнічну чи мультикультурну, – ми говоримо не лише про демографічні чи то економічні показники, а про більш складні процеси [Modood, 2013, с. 5]. Якщо поглянути на витoki ідей мультикультуралізму, то вони, в тому або іншому вигляді, породжувалися суспільствами, що мають довгу історію протікання міграційних процесів та змішання етнокультурних меншин, такими як Канада, Австралія, Сполучені Штати [Modood, 2013, с. 3]. Якщо звернути увагу на часовий проміжок, то ідеї мультикультуралізму зароджуються орієнтовно ще в 60-х роках минулого століття, коли деякі науковці та політики почали звертати увагу на те, що ідея плавильного котла не працює, – в той час на зміну їй приходить ідея національно-державної інтеграції етноконфесіональних груп [Зорькін, 2011].

Наводячи приклад до другого складного моменту, зазначимо: ще декілька років тому важко було впевнено стверджувати про кризу мультикультуралізму, прогресивного концепту, побудованого на засадах толерантності, а подібні думки заздалегідь були помічені ярликом націоналістичних проявів. Але в 2011 році європейські лідери заявили про проблеми мультикультурної політики [Зорькін, 2011]. У другій половині 2013 року в Європейському Союзі ще більш гостро вимальовується низка проблем, які пов'язані з незваженою міграційною політикою. Отже, вже більш явно постало питання: чи завжди спрацьовують принципи взаємозбагачення культур та раціонального співіснування спільнот, що досить часто докорінно відрізняються? Однак, важливо розуміти, що подібна теоретична позиція ні в якому разі не повинна розумітися як крок в бік націоналізму; вона лише є проявом критичного погляду на суспільство.

По-третє, цікаву думку висловлює Бенедикт Андерсон, стверджуючи, що важливо, аби науковець, який працює в сфері вивчення нації та її історії, не був носієм націоналістичних поглядів, адже в цьому випадку неминуче викривлення фактів та зміщення акцентів [Андерсон, 2001]. Враховуючи, що Україна – досить молода нація і її розбудова ще триває зусиллями та прагненнями політичних та культурних еліт, то, працюючи з літературою, необхідно вміти виокремити гіпертрофовані націоналістичні думки. Але, з іншого боку, важливо розуміти, що, як стверджує Ернест Гелнер, не нація породжує націоналістичні погляди, а націоналізм породжує та будує націю

там, де її раніше не було [Гелнер, 1991]. Вирішення цієї проблеми полягає у відстороненому погляді та критичному мисленні.

Нарешті, четвертий та досить вагомий блок – особливості обрання концепту, який би слугував базою для подальшого дослідження.

Отже, виділимо декілька основних напрямків, в рамках яких розвивалося вивчення етносу та нації:

1. Примордіалістський (есенціалістський) підхід, в рамках якого працювали наступні дослідники: С. Широкогоров, Б. Маліновський, Е. Сміт, Ю.В. Бромлей, Л.М. Гумільов та інші. Згідно поглядів представників цього напрямку, етнос трактується як спільнота, що має певні об'єктивні риси: мову, територію існування, расу, релігію та інші характеристики. Гумільов розглядав етнос як «природну спільноту» [Гумільов, 1990, с. 87], що базується не на штучно сконструйованих регіональних юридичних нормах, а на рисах, що виникли органічно, природно та несвідомо. Загалом, часто есенціалізм розглядається як теорія-пережиток минулого, що мала своє історично зумовлене місце в полі соціально-політичних наук, але з часом відійшла на другий план, однак, на думку деяких науковців, вона і в наші часи має свої обґрунтування, змістовність та не втратила наукову актуальність. Наприклад, прихильником примордіалістського підходу в сучасності є російський науковець О. Дугін. Професор Пенсільванського університету А. Лустік не є переконаним есенціалістом, але звертає увагу на наступне питання: якщо деякі колективні ідентичності існують досить довго і майже не змінюються, вони є регулярними, стійкими і надійними, то, можливо, їх виникнення не достатньо пояснити лише як продукт конструювання? [Lustick, 2002, с. 2].

Окремо виділимо теорію етносу, якої дотримувався Ю.В. Бромлей. Іноді в науковій літературі виділяють цей підхід як окремий напрямок, а іноді не розділяють з примордіалізмом. Ключовий критерій концепту – пояснення етнічності – майже тотожній до примордіалізму, але особлива увага звертається на те, що кожному типу соціально-економічної формації є притаманний свій тип етнічної спільноти.

2. Конструктивістський підхід, представники якого (Б. Андерсон, Е. Хобсбаум, Е. Гелнер, В.А. Тішков та інші) розуміють націю та етнос як певні свідомо створені конструкти; не розділяють точку зору про те, що ці феномени є об'єктивно даними та передуючими свідомості людини. Якщо не розглядати націю лише як політичну, а мати на увазі і її поліетнічну суть, то

вона покликана вирішити, на думку Е. Хобсбаума, гострі проблеми лояльності громадянина стосовно держави у існуючому державному устрою, а також ідентифікації громадянина з ним [Хобсбаум, 1998, с. 131]. На наш погляд, саме стійка та розвинута ідентичність, – запорука стабільності та формування сильної країни, адже саме завдяки такій характеристиці як національна ідентичність індивід відчуває свою належність до певної нації в політичному розумінні.

Коли ми кажемо «конструктивізм», то в нашій свідомості постає певний процес створення чогось нового, або ж корегування вже створеного; наприклад, з позицій соціології, сталих елементів суспільних відносин, соціальних інститутів тощо. Під час досліджень етносу та нації увага дослідника неминуче спрямовується до вивчення такого складновимірюваного феномену як ідентичність. Очевидно, що агентами конструювання виступають зацікавлені особи, політичні та культурні еліти тощо. Аналізуючи суспільство, та споглядаючи за ним з боку, досліднику важко уявити собі альтернативні шляхи його розвитку, адже історичний процес безповоротний. У цьому сенсі здається цікавим використання моделювання та сучасних технологій задля вивчення суспільства з позицій теорії конструктивізму. А. Лустік, в співавторстві з двома колегами, розглядаючи в своїй статті інституціоналізацію ідентичності та колективну ідентичність як таку, акцентує свою увагу на питанні: «яким чином ідентичності розвиваються, набирають сили та якими шляхами вони втрачають свій домінуючий статус?» [Lustick, 2002, с. 2]. Дослідники не розглядали конкретні ситуації та не занурювались в розмаїття фактів, а використовували комп'ютерне моделювання для дослідження колективних ідентичностей.

3. Інструменталістський підхід полягає у ствердженні прибічників, що етнонаціональні характеристики та ідентичність обираються свідомо, іншими словами, детермінуються ситуаційно в залежності від очікуваних переваг та передбачуваних результатів подібного рольового прийняття.

Вище ми навели три класичних підходи, в рамках яких прийнято розглядати етнонаціональні відносини, далі ми розглянемо інші теоретико-методологічні засади, на які звернула увагу Н. Черниш, адже, на її думку, сьогодні вже об'єктивно не є достатнім просто дотримуватись певних довільно обраних методів та процедур, а також методологічних позицій, з яких проводимо інтерпретацію соціальних явищ [Черниш, 2011, с. 106].

Необхідно враховувати, що, як закордонні, так і вітчизняні вчені, акцентують увагу на різноманітних аспектах феноменів етносу та нації.

Окремо звернемо увагу на особливості вивчення ідентичностей в рамках українського суспільства. Західні традиції дотримання структурного підходу з використанням кількісних методів аналізу не завжди можуть повною мірою задовольнити дослідницькі інтереси та відповісти на поставлені питання, якщо брати до уваги особливості сучасного українського суспільства та притаманну йому множинність ідентичностей. Радянський Союз містив у собі велику кількість етносів, а, отже, спостерігалася висока міра змішання культур. У колишніх союзних республіках, після розпаду СРСР, можемо помітити гострі проблеми, що виникають чи то на тлі стосунків титульних етносів та етнічних меншостей, чи то на рівні стосунків між сусідніми державами. Проблеми національної ідентичності існують завжди, якщо поряд проживають декілька етнічних груп [Vomhof, 2011, с. 147].

Аби зорієнтуватись в заплутаній ситуації множинності ідентичностей та підходів, Н. Черниш рекомендує звернути увагу на декілька рекомендацій. Першим кроком, на думку автора, має стати розгляд кола тих теоретичних положень, що по-різному трактують ідентичність та по-різному класифікують цей феномен як складову частину сплетіння ідентичностей; саме вибір певної класифікації теорій повинен допомогти вирішити теоретико-методологічні проблеми [Черниш, 2011, с. 106].

Важливо розглянути існуючі класичні соціологічні теорії, а також їх сучасні варіанти, та проаналізувати можливості їх використання як методологічного підґрунтя для аналізу ідентичностей як стану самототожності. Розглядаючи першу групу парадигм, автор пропонує звернути увагу на ті пов'язані з вивченням ідентичностей аспекти, що можуть бути з'ясовані, якщо буде обрано, наприклад, структурний підхід. Вибір структурного підходу дозволяє, наприклад, оперувати тричленною структурою ідентичності, яку пропонує А. Ручка (особистий, соціальний, культурний компоненти), та з якою погоджується автор статті [Черниш, 2011, с. 106].

Далі ми обираємо та окреслюємо вид ідентичності, який підлягає подальшому розгляду (наприклад, національна ідентичність). Необхідно звернути увагу на рівні функціонування ідентичностей: мікро-, мезо-, макрорівень тощо. Далі розглянути: ієрархія ідентичностей, опуклість ідентичностей, місце розташування та сила прояву ідентичностей, соціальні

ролі [Черниш, 2011, с. 107]. Сюди ж відносимо функціоналізм, який в органічному поєднанні з структуралістськими положеннями може надати нам відповіді стосовно тих функцій, які виконує ідентичність в суспільстві.

Якщо поглянути на можливості теорій конфлікту в даному контексті, то вони розглядають вже не класові конфлікти, як раніше, а конфлікти ідентичностей, які, на думку Наталії Черниш, є проявом конфлікту цінностей, що відіграє центральне місце в поляризації західних суспільств [Черниш, 2011, с. 107].

Нарешті, до першої групи парадигм відносимо теорії постіндустріального суспільства, які зосереджуються на виробництві та споживанні, та теорії глобалізації, які інтерпретують ідентичність в контексті глобальних змін сучасного світу [Черниш, 2011, с. 107-108].

Якщо дослідник вирішив працювати в рамках першої групи окреслених вище теорій, то цілком логічним є те, що в даному випадку будуть більш прийнятні кількісні методи емпіричних досліджень, адже вивченню будуть підлягати чисельні групи людей.

Виділяючи другу групу парадигм, Н. Черниш, посилаючись на Зборовського, відносить до неї символічний інтеракціонізм, феноменологічну соціологію, рольові теорії та постмодерністську соціологію. Саме представники символічного інтеракціонізму були піонерами в соціологічному осмисленні феномену ідентичності [Черниш, 2011, с. 109].

Отже, якщо науковець спирається на одну з теорій другої групи парадигм, то в цьому випадку доцільно використовувати якісні методики соціологічного дослідження. Чим меншою є досліджувана група, тим більш доцільним та обґрунтованим є проведення фокусованих групових інтерв'ю, або ж глибинних інтерв'ю, якщо мова йде про індивіда. Також можливе поєднання кількісних та якісних методів в рамках одного дослідження.

Вище наведено дві групи соціологічних теорій, оперуючи якими, ми можемо вивчати феномен ідентичності, та кожна з яких має свої особливості та можливості у висвітленні певних аспектів об'єкту дослідження.

Однак, цікавий погляд на можливості цих двох груп теорій пропонує П. Штомпка, схилиючись до того, що вони вже не спроможні надати необхідні відповіді на запити дослідника; та натомість науковець стверджує, що саме моменти повсякденного життя стають об'єктом вивчення в соціології і пропонує своє бачення третього напрямку розвитку

соціологічних теорій, який він називає «соціологією повсякденності». У цьому напрямку аналіз вербально висловлених думок респондентів з першого плану переходить на другий, в той час як на першому місці постає інтерпретація повсякденних практик з використанням «неопитувальних» технологій (візуальна соціологія). Штомпка звертає нашу увагу на те, що останнім часом помітний вагомий зсув від масових квантитативних опитувань в бік «більш якісних» методів [Штомпка, 2009, с. 3].

Отже, варто сказати, що сучасне суспільство характеризується ускладненням та множинністю ідентичностей, що набуває певної тенденції, та поряд з тим зростає кількість теоретичних доробок, що інтерпретують сучасність з характерною для неї складністю, а також пропонують комбіновані дослідницькі прийоми.

Таким чином, вивчаючи сучасне українське суспільство, цілком доцільними виглядають комбінації декількох теоретичних підходів та дослідницьких практик. Окрім того, цікаво дослідити ті змісти, які вкладають респонденти у ключові поняття етносоціології, а також проаналізувати як обрані ідентичності втілюються респондентами в повсякденному житті [Черниш, 2011, с. 109].

Дослідник ще на етапі теоретичного осмислення майбутнього дослідження зіштовхується з певними проблемами, не кажучи вже про конкретизацію завдань та апробацію методик отримання даних у самому процесі дослідження. Проблеми та складності, що можуть виникнути в рамках проведення дослідження, Н. Паніна поділяє на два типи та застерігає дослідника від них: перший тип – проблеми, що пов'язані з невідповідністю автора до проведення емпіричного дослідження, другий тип – об'єктивні проблеми, що пов'язані з обмеженістю емпіричного вираження процесів та явищ, які підлягають вивченню [Паніна, 1997, с.3-10]. Аналізуючи питання національно-етнічної проблематики, можливі ситуації в яких складно отримати дані, або ж вони приховані, а особливо зафіксувати таку мінливу та складну вимірювану характеристику як ідентичність.

Висновки. Отже, ми спробували окреслити та розглянути декілька проблемних теоретико-методологічних моментів, а також зовнішніх факторів, які, на наш погляд, є актуальними для сучасної етносоціології. Ще класик-конструктивіст Бенедикт Андерсон звертав увагу на те, що науковець, який працює у сфері вивчення нації та її історії, не повинен бути носієм націоналістичних поглядів, адже в цьому випадку неминуче

викривлення фактів та зміщення акцентів. Суттєва риса сучасної етносоціологічної науки – складність відвертого формулювання проблемних питань, що, на перший погляд, здаються різкими та можуть суперечити домінуючим ідеям та загальноприйнятим системам координат; в даному випадку ми не закликаємо до заперечення будь якого домінуючого концепту, але пропонуємо критично ставитися до орієнтирів та тверджень, що здаються аксіоматичними або ж занадто політизованими. Достатньо помітна проблема – необхідність більш однозначної та загальноприйнятої інтерпретації понять, яка дозволить сформулювати єдину систему координат етносоціології; чіткість та логіка побудови всієї дослідницької роботи ґрунтується саме на демаркації ключових понять. Іншими словами, особливість етносоціологічних досліджень, які торкаються проблематики етносу та нації в сучасній Україні, національної ідентичності та суміжних понять, полягає в тому, що не існує однозначно окресленого та сталого понятійного апарату, а такі базові поняття як етнос та нація мають багато розумінь, – аж до ототожнення. Нарешті, були розглянуті теоретичні концепти, оперуючи якими можливо аналізувати націю та етнос; а також були опрацьовані рекомендації щодо вибору теоретичних основ, дослідницьких практик та підходів.

Джерела

Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма. – Москва : «Канон-пресс-Ц», «Кучково поле», 2001.

Геллнер Э. Нации и национализм [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/gelln/index.php

Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – Ленинград : Гидрометеиздат, 1990.

Зорькин В. Как сохранить государство в эпоху этносоциального многообразия [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2011/09/13/zorkin.html>

Кравченко О.І. Теоретико-методологічні проблеми концептуалізації культурної ідентичності [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ku/2010_31/ku31-1-02.pdf

Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: навчальний посібник. – Київ : Інститут соціології НАН України, 1997.

Соціологічна теорія: традиції та сучасність. Навчальний посібник / За ред. А. Ручки. – Київ : 2007.

Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года. – Санкт-Петербург : 1998.

Черниш Н.Й. Ідентичності в сучасній Україні та стратегії їх вивчення // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2011. – Т.4. – № 941.

Штомпка П. В фокусе внимания повседневная жизнь. Новый поворот в социологии // СОЦИС. – 2009. – № 8.

Bomhof Marjolein. Democratization: Resolution of National Identity Issues // Social Cosmos, 2011. – № 2. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://socialcosmos.library.uu.nl/index.php/sc/article/viewFile/31/27>

Greenfeld Liah. Nationalism and the mind / The Tenth Annual Gellner Lecture, London School of Economics, April 22, 2004 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://tamilnation.co/selfdetermination/nation/liah.pdf>.

Lustick I., Miodownik D., Philbrick S. The Institutionalization of Identity: Micro Adaptation, Macro Effects, and Collective Consequences [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.yale.edu/macmillan/ocvprogram/lice/2/lustick/lustick.pdf>.

Modood T. Multiculturalism (second edition). – Cambridge : Polity Press, 2013.

S. Volk. The features of ethno-national studies: theoretical and methodological aspects.

The paper considers some of the features and problematic moments that are sure to keep in mind the researcher who has applied to the ethnic and national issues. Attention is focused to the problems of concepts interpretation, the theoretical framework choosing and the external factors that can influence the investigator.

Keywords: *concepts interpretation, conceptual framework, a national, an ethnic, identity.*

УДК 316.74

Р. Д. Куртсеітов

**ВИВЧЕННЯ РІДНИХ МОВ ТА НАВЧАННЯ НА НИХ У СИСТЕМІ
ОСВІТИ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ: ДИНАМІКА
СУПЕРЕЧЛИВИХ ПРОЦЕСІВ**

У статті аналізується стан вивчення та навчання на рідних мовах у системі освіти Автономної Республіки Крим, основні правові, організаційні та освітні фактори, які впливають на кількісні та якісні параметри цього процесу; консервативний характер системи освіти, яка не відображає зміни в етнодемографічній структурі населення Криму й існуючі потреби етнічних спільнот півострова; непослідовність виконавчої влади в реалізації прийнятих її рішень із розвитку мережі шкіл з рідними мовами навчання. Вказується на існуючі явні диспропорції в задоволенні мовних потреб різних етнічних спільнот. Аналізується складний процес відновлення освіти кримськотатарською мовою після жорстких заборон і обмежень, що існували при радянській тоталітарній системі.